

Natūralioji Lietuvos dendroflora

Vytautas Ramanauskas
Lietuvos dendrologų draugija, Kaunas

Medieninių augalų bedrijos Lietuvos teritorijoje iš naujo formavosi po paskutiniojo ledynmečio, t.y. maždaug prieš 10 tūkstančių metų. Tirpstant ledynams į buvusias augimvietes iš pietų palaipsniui grįžo čia anksčiau augusios medžių ir krūmų rūšys. Palankiose augimvietėse išliko ir subborealinės floros reliktai. Ukmergės, Švenčionių, Šiaulių, Zarasų apylinkėse, pereinamojo tipo pelkėse yra išlikęs šios floros atstovas liekninis beržas (*Betula humilis* Schrenk.), o Šepetos, Ispuliškės, Raudonplynio durpynuose dar auga globotinas šios floros atstovas keružinis beržas (*Betula nana* L.), kurie Lietuvoje laikomi savaiminiais augalais.

Rūšinė poledyninio laikotarpio dendrofloros sudėtis tik apytikriai žinoma iš durpynuose nusėdusių žiedadulkių analizių (A.Baltakytė-Vienožinskienė, 1956; O. Zinkevičiūtė-Kondrotienė, 1956; V.Gudelis, 1958). Pagal šiuos duomenis Lietuvos miškuose prieš 5 tūkstančius metų pušys sudarė 20-30%, eglės - 10%, beržai - 20%, alksniai - 30%, ąžuolai, gluobos, liepos - 20% miškuose augusių medžių. Palaipsniui atšylant klimatui, rūšinė dendroflora įvairovė gausėjo. Dabartinis Lietuvos klimatas yra palankus ir reiklesnėms šilumai medžių bei krūmų rūšims augti. Plisdami į Šiaurę, Lietuvą poledyniniu laikotarpiu pasiekė ir kai kurios piečiau augusios medžių rūšys, pvz. parastasis uosis, kuris pirmųjų šalnų Lietuvoje sulaukia turėdamas žalius lapus. Žaliais lapais rudenį sutinka ir Vidurio bei Pietų Europos atstovai - alyvos, ligustras, kurie Lietuvoje nėra savaiminiai.

Apie dendrofloros migravimą į Šiaurę įdomių duomenų pateikia G.Šionbachas knygoje "Genetik und Züchtung der Waldbäume" (1959). Jo nuomone paprastoji eglė, grįždama į ankstyvesnes augimvietes negalėjo tiesiogiai per Baltijos jūrą patekti į Pietinę Švediją. Ji, aplenkdamas Baltijos jūrą, į šiaurę slinko per Pabaltijį ir Suomiją, dėl šalto ir nepalankaus klimato atrankos būdu netekdama pačių vertingiausių genotipų. Todėl dabar Švedijos miškininkai vertingus eglės genotipus introdukuoja iš Lenkijos, Baltarusijos, Lietuvos ir kitų Europos šalių.

Lietuvos dendroflora per daugelį šimtmečių ne tik gausėjo, bet ir nyko. Jau nuo neatmenamų laikų į Lietuvą ne be žmogaus pagalbos atkeliavo paprastosios alyvos (*Syringa vulgaris* L.), diamedis (*Artemisia abrotanum* L.), žalioji rūta (*Ruta graveolens* L.), kurie taip išplito sodybose, kad laikomi net tautiniais augalais. Antra vertus, dėl naikinančios žmogaus veiklos Lietuvos

miškuose smarkiai sumažėjo ąžuolynų, o prieš porą šimtų metų miškuose buvo visiškai išnaikintas europinis kukmedis (*Taxus baccata* L.). Apie jo medienos paruošų ribojimą rašoma Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Statute. Savaiame augantį Prienu, Raseinių, Švėkšnos miškuose 19 amžiuje jį dar mini botanikas J. Jundzilas. Dabar kukmedį randame tik dekoratyviniuose želdiniuose. Seni jo medžiai iki 0,5 m skersmens auga Švėkšnos ir Šateikių parkuose, o Mažeikių miškų urėdijos sodyboje yra du gausiai derantys moteriški krūmai. Vertėtų ši legendomis apdainuotą medį gražinti į istorines jo augimvietes. Tai galėtų būti mūsų, Dendrologų draugijos narių, vienas iš artimiausių uždavinių.

Dabar Lietuvos miškuose, šlaituose ir paupiuose savaiame auga 20 medžių ir apie 50 krūmų rūšių. Iš jų tik trys yra spygliuočių rūšys. Tai nėra daug. Medynus sudaro 10 medžių rūšių. Miškų inventorizacijos 1989 metų duomenimis Lietuvoje buvo:

1. Pušynų - 38,1%	6. Beržynų - 21,1%
2. Eglynų - 20,7%	7. Juodalksnynų - 5,8%
3. ąžuolynų - 1,9%	8. Baltalksnynų - 6,5%
4. Uosynų - 2,2%	9. Drebulynų - 3,2%
5. Skroblynų - 0,2%	10. Liepynų - 0,3%

Atskirų medžių rūšių medynų plotai nuolat kinta. Pokario metais buvo stengiamasi sumažinti supuvusių drebulynų medynus. Dėl labai gausaus miško žvėrių skaičiaus gerokai sumažėjo pušynų. Jų sąskaita padidėjo beržynų ir eglynų. Dėl elninių intensyvios veiklos labai sužaloti uosio jaunuolynai, iš kurių negalėsime sulaukti gerų medynų.

Be minėtų rūšių miškuose, nenaudojamuose šlaituose dar auga, tačiau grynų medynų nesudaro:

1. Gluosniai	6. Miškinė obelis
2. Guoba	7. Vinkšna
3. Paprastoji ieva	8. Skirpstas
4. Paprastasis klevas	9. Paprastasis šermukšnis
5. Paprastoji kriaušė	

Per Lietuvos teritoriją praeina paprastojo skroblo (*Carpinus betulus* L.), paprastojo amalo (*Viscum album* L.), paprastosios gebenės (*Hedera helix* L.) šiaurinė paplitimo riba. Baltalksnis gausiau išplitęs tik šiaurinėje Lietuvoje, nors jo paplitimo riba nėra tiksliai nustatyta. Įdomi yra bekočio ąžuolo (*Quercus petraea* Liebl.) toli į šiaurę nuo pagrindinio arealo nutolusi sala 70 ha ploto Trako miške pietinėje Lietuvoje. Neperdaug gausią natūraliąją Lietuvos

dendroflorą gražiai papildo naujos introdukuotos medžių ir krūmų rūšys, kurių dalis veisiama ir miškuose.

Natural dendroflora of Lithuania

V. Ramanauskas

Summary

The formation of the natural dendroflora of Lithuania goes as far as the post-glacial period. The species composition was changing with the warmer climate. The data of pollen analysis show the 5 thousand years ago pine forests in Lithuania made 20-30% of its forests, fir - 10%, birch - 20%, alder - 30%, oak, elm and lime - 20%. At present in Lithuania grow approximately 20 species of trees and 50 species of bushes. Woodlands contain 10 species of trees: pine forests - 38,1%, fir - 20,7%, oak - 1,9%, ash-trees - 2,2%, hornbeam - 0,2%, birch - 21,1%, asp - 3,2%, black alder - 5,8%, lime - 0,3%. The European yew tree vanished from forests in the 19th century. Through the Lithuanian territory goes the northern boarder of the areal of the common hornbeam, mistletoe and ivy.